

Salaisen asiamiehen matkalaukku

Hyvää, sanoi mustapartainen mies, päivää. Vaikkei miehellä enää mustaa partaa ollutkaan, ojensi hän silti minulle Helsinkiläisen huoltoaseman parkkipaikalla pienen ja kuluneen vanhan matkalaukun. Matkalaukusta paljastuikin superyllätys; Neuvostoliittolainen, sodanaikainen vakoiluradio

Taustaa

Neuvostoliiton sotilastiedusteluelimet GRU ja NKVD tarvitsivat sodan kestäessä yhä uusia ja modernimpia radiolaitteita käytettäväksi agenteilleen ja desanteilleen. Agentit ulkomailla olivat menestyksellisesti käyttäneet jo "Jack" ja "Nabla" radioita ja viimeksi mainittu otettiin uuden radion kehitystyön pohjaksi. Pääosa suunnittelusta ja protovalmistuksesta tehtiin USA:ssa, josta sitten "Amerikan apuna" (American lend-lease) piirustukset, suunnitelmat ja komponentit toimitettiin Neuvostoliittoon. Olivathan USA ja Neuvostoliitto silloin liittolaisia.

Vuonna 1942 esiteltiin uusittu "Nabla" ja se sai nimekseen "Tensor" tai "Tensor" riippuen nimen translitteroinnista. Laitte suunniteltiin alun perinkin jo verkkokäyttöiseksi, sitä ei ollut tarkoitus käyttää maasto-olosuhteissa. Lisäksi laitteille asetettiin vaatimukseksi suuri lähetysteho, laaja taajuusalue sekä lähettimen ja vastaanottimen yhtäaikainen käyttömahdollisuus. Laitte piti myös olla mahdollisimman pienikokoinen.

Sylvanian radiotehdas lähellä Moskovaa valmisti ensimmäisen sarjan uutta Tensor-radiota. Laitteisto käsitti kolme litteätä metallilaatikkoa, vastaanottimen, lähettimen ja virtalähteen.

Vastaanotin oli kolmiputkinen (3 x 6J7) kattaen taajuusalueen 3.3 – 15MHz kahtena alueena. Vastaanottimen putket oli sijoitettu kiinteästi laitteen sisälle. Lähetin oli kaksiputkinen sähkötyslähetin josta tehoa saatiin jännitteestä riippuen 13 – 30W. Taajuusalue 3.7 – 14.3MHz neljänä alueena. Lähetin oli joko jatkuvavirritteinen tai kideohjattu. Lähettimen putket olivat 6F6 ja 6L6 ja ne olivat irrotettavat. Vastaanotin ja lähetin käyttivät eri antenneja.

Kolmas laatikko oli verkkovirtalähde jota voitiin syöttää 90 – 240V vaihtovirralla. Tasasuuntauksen hoiti aluksi kaksi tai 5Z4 tasasuuntausputkea jotka myöskin olivat irrotettavissa. Vuoden 1944 mallissa 5Z4 tasasuuntausputkia oli jo kolme ja radion säätönupit tehtiin halvemmasta bakeliitista. Alkuperäisessä 1942 mallissa säätönupit olivat alumiinisia.

Kun putket ja kaapelit irrotettiin, voitiin radion eri osat sijoittaa huomaamattomasti vaikka matkalaukkuun tai takin taskuihin. Laitteen kokonaispaino oli vain noin 4 kg

Kaikki laitteen tekstit olivat englanninkielisiä, putket olivat amerikkalaisia ja sisällä olevien komponenttien venäjänkieliset tekstit olivat hiottu pois laitteen alkuperän tunnistamisen vaikeuttamiseksi.

Joissain tapauksissa agentit jäivät kiinni radiosignaalin häiritessä sähköverkon kautta tavallisia radiovastaanottimia. Laitteistoon lisättiinkin verkkohäiriöitä pienentämään neljäs laatikko, verkkosuodin.

Radion varustukseen kuului myös kuulokkeet sekä pienikokoinen sähkötysavain ja 2 x 15m dipoliantenni.

Lasikuoriset putket rikkoutuivat herkästi kuljetuksessa tai niitä paikalleen vaihdettaessa. Ne korvattiinkin myöhemmin teräskuorisilla putkilla.

Myös Suomessa toimineet salaiset asiamiehet saivat käyttöönsä näitä Tensor-radioita. Tampereella toimineen Eino Laakson radion poliisi sai haltuunsa eräässä ratsiassa, jossa Laaksokin oli jäädä vangiksi, mutta Voikkaalla toiminut Väinö Niilo-Rämä lähetti Tensorillaan tietoja sodan loppuun asti. Eino Laakson radio on nähtävillä Tampereella Työväenmuseo Werstaassa.

Vuonna 1942 pudotettiin Suomeen laskuvarjolla myös ehkä eniten julkisuutta saanut agentti Kerttu Nuorteva. Nuortevan hyppy epäonnistui: hänet pudotettiin sata kilometriä maali alueesta länteen. Lisäksi hän takertui varjoineen kuusenlatvaan, ja irrottautuessaan valjaista loukkasi jalkansa. Hypyssä paikalle levinneistä varusteistaan hän löysi pimeässä ainoastaan Tensorin sisältäneen radiolaukun

“Kukka pudotettu ja sateenvarjo auennut.”

Venäjänkielinen peitesanoma ei tuottanut ongelmia everstiluutnantti Reino Hallamaan radiotiedustelulle. Naisdesantti oli onnistuneesti pudotettu laskuvarjolla Suomeen. Mikkelissä selvitettiin koneen lentoreitti, jäljet johtivat Vihtiin.

Nuorteva ei vielä tässä vaiheessa jäänyt kiinni, mutta Helsingissä laitteita kokeillessaan hän käytti väärää jännitettä ja luuli rikkoneensa radion. Yhtään oikeaa salasanomaa hän ei ehtinyt radiollaan lähettää ennen kiinnijoutumistaan.

Tensor oli eri vakoiluelimien käytössä pitkälle 50-luvun puolelle ja ainakin Jyväskylässä ns. suuressa vakoilujutussa 50-luvun puolivälissä poliisin takavarikkoon jäi Tensor radio

Matkalaukku

Tarkemmin matkalaukkuradiota tutkittaessa tuli ilmi, että joku joskus jossain oli poistanut tasasuuntausputket ja korvannut ne piidiodeilla. Myöskin alkuperäinen sähkötysavain oli korvattu Kyynelradio M10:n sähkötysavaimella. Kuulokkeet ja antennilangat ovat tietysti ajan saatossa kadonneet taivaan tuuliin.

Näitä Tensor-radioita on tiedossani 5 kappaletta Suomessa, 4 museoissa ja yksi yksityisellä keräilijällä. Tätä matkalaukussa ollutta 1942 mallia on vain tämä yksi

Kari Syrjänen, Kouvolan Sotilasradiomuseo

Lähteitä:

<https://www.cryptomuseum.com/spy/tensor/index.htm>